

Rodina a gender
Vývoj rodiny, její funkce a změny
v moderní společnosti

Jabok – ETF UK

2015

- Vývoj rodiny, její funkce a změny v moderní společnosti, netradiční formy soužití, rodičovství, vývojové fáze rodiny, rozvodovost, single rodičovství
- Role ženy, genderové stereotypy a nerovnosti. Skleněný strop. Fáze života podle Eriksona

Rodina

- Skupina jednotlivců
- Spojení pokrevním příbuzenstvím, sňatkem či adopcí
- Ekonomická jednotka
- Dospělí členové jsou zodpovědní za výchovu dětí

(Giddens 89)

Rodina

- Primární sociální skupina
- Sociální instituce (Občanský zákoník- sňatky, rozvody, forma soužití, zodpovědnost za výchovu dětí, Sociálně právní ochrana dětí, adopce, péče o závislé členy rodiny, příspěvek na péči, právní zastupování – opatrovnictví)
- Sociální síť – sociální opora

Matoušek 1993

Rodina

- **Nukleární** – partneři + děti
- **Široká** – široké příbuzenstvo
- Soužití lidí v jedné **domácnosti** (statistická jednotka – fixuje též vztah stát – rodina)

Rodina v psychologii

- Uspokojení základních psycho-sociálních potřeb jednotlivých členů, zejména dětí
 - lásky
 - bezpečí
 - stimulace
 - vývoje

(Matějček, Langmeier)

Psychická deprivace v dětství

Náhradní rodinná péče

Téma pěstounských rodin

Rodina v sociologii

- Základní článek společnosti
- Partnerská dyáda je nejfunkčnější z hlediska biologické reprodukce společnosti (rodičovství)
- Moderní státy se shodují v potřebě ochrany rodiny
- V totalitních režimech nástroj kontroly státu nad jedincem

Funkce rodiny

- Biologické zachování (pokračování rodu)
- Emocionální (jistota vztahů, přilnutí, citové odezvy, pocit bezpečí, péče)
- Sociální (socializace, výchova dětí, předávání sociokulturních vzorců, životního stylu)
- Materiální, ekonomická – zajištění obživy svým členům, bydlení, vzdělávání, životní úroveň, péče o oslabené členy)

Pojetí rodiny

- **Konzervativní interpretace rodiny** – zákl. buňka společnosti, patriarchální model, tradiční „přirozená“ dělba práce (muž – živitel, žena – strážkyně krbu), autoritativní výchova
- **Liberální interpretace** – rodina = soukromá sféra života, místo uspokojování potřeb individua, prostředí seberealizace, různé formy soužití závislé na „životních stylech“, „volnější“ způsob výchovy, respektování osobnosti dětí

Pojetí rodiny

- **Kolektivistické interpretace** – rodina jako přežívající instituce – funkce rodiny budou přebírány společenským servisem („caring society“), tzv. „vyvlastnění rodiny“ („**defamilializace**“) – směs kolektivní (institucionální) výchovy a péče – materiální zabezpečení prostř. služeb – konzumerství a komercionalizace rodiny (př. porody doma nebo v porodnicích?)
- Riziko, že rodina **ztratí kontrolu** nad výchovou a péčí, - nástroj kontroly státu nad jedincem (zejm. např. případě státního socialismu) – „refamilializace“

Evelyn Glen, Michael Fine

Pojetí rodiny

- **Feministické koncepce** - interpretace rodiny jako prostředku znevýhodnění („zotročení“) ženy
- Péče vnímána jako neplacená práce, společností neocenená, neviditelná
- Právo na placenou práci, seberealizaci žen, vzdělávání
- Proměna tradiční role mužů a žen – **strategie rovnosti v rodinných rolích**, podpora vysoké zaměstnanosti žen (Skandinávie)

Teorie blízké emoční vazby

Teorie přimknutí (attachment theory) – lidé si mezi sebou vytvářejí specifická a velmi pevná emoční pouta a vazby, které hrají důležitou roli v jejich vývoji a mají význam z hlediska přežití (etologický přístup)

Jde o **specifickou kognitivní a emocionální zkušenost**, která se vzniká v prvním roce života a ovlivňuje emoční adaptaci a sociální chování v budoucnosti

John Bowlby (1969-82) - studoval emoční vztah mezi dítětem a pečující osobou (matkou) –

Teorie přimknutí v dospělosti

Způsob přimknutí v dětství ovlivňuje chování a přístup jedince k ostatním lidem v dospělosti

Přimknutí je aktivováno v situacích, kdy jedinec prožívá ohrožení, zátěž, neobvyklost.

Projeví se způsobem zvládnání zátěže, reakce na ztrátu, mírou zranitelnosti, naučenou bezmocností

Chybí-li blízký vztah, je člověk ohrožen depresí, sníženou kvalitou života, sníženou vírou v sebe sama i nedůvěrou v ostatní lidi.

Colin M. Parkes (2005)

Senioři a rodina

Blízké citové vztahy mezi členy rodiny

- často jedinou formou sociálního začlenění
- základ mezigenerační solidarity
- zdroj opory, stability, jistoty, sdílení
- vliv na kvalitu života
- vliv na morbiditu a morbiditu mužů a žen

Senior závislý na péči

- Odkázanost na péči prověří vztahy mezi rodiči a dětmi
- Závazek dospělých dětí vůči stárnoucím rodičům

(§ 87 zákona o rodině č. 94/1963 Sb.: vyživovací povinnost)

- Příbuzenská odpovědnost
- Synové a dcery se neliší v emoční podpoře rodičů

(Přidalová 2007)

- Hodnota rodiny, rodinné soudržnosti (Jeřábek 2005)

Teorie péče

- Pečování - základní lidská zkušenost - součást vztahů mezi lidmi
- Péče o staré rodiče – samozřejmost vyrůstající z lásky
- Péče jako práce z lásky, práce, která vychází ze silných emocí
- Péče souvisí s fyzickými potřebami člověka, ale i s psychickou stránkou

(Hillary Graham 1983)

- Rodiče v seniorském věku nechtějí být závislí na svých dětech
- Děti ale cítí závazek vůči svým stárnoucím rodičům

(De Singly, 1999, Sýkorová 2008)

- Blízký emocionální vztah a poskytování péče spolu navzájem úzce souvisí v průběhu celého lidského života

Vývoj rodiny – etapy vývoje člověka

Erik Erikson (1902-1994)

Osm věků člověka – etapy vývoje lidského života a jejich úkoly:

1. **Základní důvěra** vůči světu (do 1 roku)
2. **Sebedůvěra**, autonomie, vůle x pocit zahanbení, studu (1-3)
3. **Iniciativa**, ochota riskovat, účel x pocity viny (4-5)
4. **Poznávání světa, kompetence** x lhostejnost (6-11)
5. **Nalezení identity, věrnost** x strach ze zavržení (12-18)
6. **Intimita, sblížení, láska** x izolace, samotářství (mladší dospělost)
7. **Sociální zralost**, produktivita, péče x chudost vztahů, prázdnota (střední dospělost)
8. **Integrita, moudrost**, sebeúcta x zoufalství, zahořklost, deprese

Vývoj rodiny – fáze životního cyklu

- Mladá rodina – zakládání rodiny, adaptace, materiální zázemí, první děti
- Zralá rodina – výchova dětí
- Fáze odchodu dětí z rodiny – efekt prázdného hnízda
- Stárnoucí rodina – staří manželé, prarodičovství, péče o vnoučata a rodiče (sendvičová role)
- Vdovství – ztráta životního partnera

Krize rodinného soužití

- Krize manželství jako **legitimizovaného svazku**
- Individualismus, nesezdaná partnerství, single (jednočlenné) domácnosti
- Nedostatečná stabilita manželství a rodiny (neúplné rodiny) – rizika pro vývoj dětí
- **Disfunkční rodiny** – neplní své funkce ve vztahu k uspokojování potřeb dětí (rodinné násilí, alkoholismus, deprivace)

Současné základní trendy ve vývoji rodiny (světové)

- Pokles významu „velké rodiny“
- Tendence ke svobodné volbě manželského partnera
- Větší důraz na práva žen v rozhodování o rodinných záležitostech (o dětech, sňatku)
- Pokles příbuzenských sňatků
- Růst sexuální svobody
- Rozšiřování práv dítěte (Giddens)

Trendy v euroamerické civilizaci

- Rodina monogamní
- Citový individualismus
- Rodina je převážně patrilineární (jméno po otci, dědictví po mužské linii)
- Rodina je převážně neolokální
- Nukleární charakter rodiny
- Růst počtu neúplných rodin, rozmanitost rodinných forem (Giddens)

Rodina v české společnosti

- Snížila se sňatečnost, nesezdaná soužití
- Zvýšil se průměrný věk mužů a žen v době prvního sňatku
- Snížila se porodnost
- Zvýšily se podíly dětí, které se narodily svobodným matkám
- Odkládání formálního sňatku, odkládání početí dítěte
- Děti se rodí v nesezdaných soužitích, těhotenství nevěsty není důvodem ke sňatku
- Plánování rodiny – snížení počtu umělých potratů

Trendy do budoucnosti

- Hodnota rodiny není na ústupu, spíše bude stoupat
- Hodnota rodiny spočívá mj. v její ekonomické výhodnosti (v období nejistoty práce)
- Solidarita mezi generacemi je ochranou proti ekonomickému neúspěchu
- Děti jsou instrumentem úspěchu
- Během životního běhu – rearanžování rodiny
- Roste index závislosti – nárůst podílu závislých starých lidí
- Konzumní orientace rodin – velí spotřebovat vše pro sebe
- Nerodinný způsob života (singles) – výraz osobní volby nebo selhání (nikoli osobní, nýbrž systémové – dané uspořádáním společnosti – marginalizace, chudoba, orientace na výkon – hromadná frustrace se projevuje v užívání drog, zločinnosti, extremismu apod.)

Trendy v budoucnosti

- Téma ochrany dětí v nestabilních rodinách
- Ochrana mateřství nechráněného rodinnou domácností
- Podpora závislých mladých dospělých (nezaměstnanost mladých, „mama“ hotel)
- Rodiny imigrantů – socializace dětí
- Rodiny etnických minorit – téma integrace dětí
- Přehodnocování pojmu práce – ve vztahu k péči o děti a seniory, ve vztahu k dalším aktivitám ve prospěch komunity

Literatura

- Matoušek O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2003
- Možný Ivo: Rodina a společnost, Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2006